

Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Әулікөл ауданы білім бөлімінің
Ш.Шаяхметов атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ

**9 сыныпқа арналған
функционалдық сауаттылықты
қалыптастыру бойынша
тапсырмалар жинағы**

Құрастырған: Кусаинова Жанат Кенесовна
Нурсейтова Сауле Бағитқалиевна
Касымова Алтынай Нуракаевна

2025 жыл

Түсінік хат

Ұсынылып отырған тапсырмалар Білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі (ББЖМ) тапсырмаларының спецификациясы негізінде дайындалған. Бұл тапсырмалар оқу мақсаттарына негізделіп, сабақ құрылымын тиімді жоспарлауға мүмкіндік береді. Тапсырмалар білім алушылардың пәндік білімін, функционалдық сауаттылығын, ойлау қабілеттерін бағалауға және дамытуға бағытталған. Олар ББЖМ құрылымына сай бөлім, бөлімше және оқу мақсаты деңгейінде қамтылып, оқу процесінің сапасын арттыруға септігін тигізеді. Жинақта тапсырмалардың 12 нұсқасы берілген.

Мақсаты

- География пәні бойынша алған теориялық білімді өмірлік жағдайларда қолдану қабілетін дамыту
- Географиялық объектілер мен үдерістерді сипаттау, талдау, салыстыру, бағалау дағдыларын қалыптастыру
- Оқушының картографиялық сауаттылығын жетілдіру
- Жергілікті және жаһандық географиялық мәселелер туралы түсінік қалыптастыру

Пәні: География

Сынып : 7, 8, 9

Бөлім : Атмосфера, Биосфера, Табиғат зоналары, Климат түзуші факторлар, Әлеуметтік география, Картография

Тапсырмалар мына оқу мақсаттарына негізделеді:

7-сынып

- 7.3.2.1 – Атмосфераның құрамын сипаттайды
- 7.3.4.1 – Биосфераның құрамын, құрылымын, шекараларын анықтайды
- 7.2.1.2 – Географиялық номенклатура нысандарын картадан көрсетеді

8-сынып

- 8.3.2.1 – Климат түзуші факторларды талдайды
- 8.3.2.2 – Атмосфераның ғаламдық циркуляциясын түсіндіреді
- 8.3.5.2 – Географиялық қабық заңдылықтарының маңызын түсіндіреді

9-сынып

- 9.3.2.1 – Қазақстанның климатын түзуші факторларды талдайды
- 9.3.4.1 – Қазақстанның табиғат зоналары мен биіктік белдеулеріне салыстырмалы талдау жасайды
- 9.4.1.5 – Еңбек ресурстарының құрамына баға береді
- 9.4.1.6 – Демографиялық жағдайды талдап, саясат моделін ұсынады
- 9.4.1.7 – Елді мекендерді жіктейді
- 9.4.1.8 – Елді мекендердің түрлері мен функционалды зоналарын сипаттайды

Тапсырмалар ББЖМ талаптарына сәйкес құрылып, келесі компоненттерді қамтиды:

- Оқу мақсаттарына сәйкестік – Әр тапсырма нақты оқу мақсатына негізделген

- Дағды деңгейлері – Білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау және бағалау дағдылары бойынша сараланған
- Тілдік мақсаттармен үйлесім – Терминдерді қолдану, сипаттау, дәлелдеу арқылы пән тілі дамиды
- Құндылықтарға бағыттылық – Табиғатты қорғау, азаматтық жауапкершілік, ғылыми көзқарас қалыптастыру

Бұл ББЖМ-ның басты мақсатына – оқушының сапалы білім алып, өмірлік дағдыларын дамытуға толық сәйкес келеді. Тапсырмалар оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға да бағытталған. Бұл дегеніміз – білімді күнделікті өмірде қолдану:

- Табиғи үдерістер мен адам әрекетінің байланысын түсіну
- Жағдаяттық ойлау және шешім қабылдау машығы
- Ғылыми тілде сипаттау, қорытынды жасау, дәлелдеу

Нәтижесінде оқушылар экологиялық, әлеуметтік және экономикалық мәселелерге байланысты саналы азаматтық ұстаным қалыптастырады.

Тапсырма түрлері

- Жабық тест тапсырмалары – нақты бір дұрыс жауапты таңдауға бағытталған
- Ашық сұрақтар – ойлануға, дәлелдеуге, сипаттауға негізделген
- Сараптамалық сұрақтар – табиғи және әлеуметтік үдерістерді түсіндіруге арналған

Қолдану аясы

Бұл тапсырмалар келесі бағыттарда тиімді қолданылады:

- Қалыптастырушы бағалау (ҚБ)
- Бөлімдік және тоқсандық жиынтық бағалау (БЖБ және ТЖБ)
- ББЖМ дайындық
- Сыныптан тыс шаралар мен факультатив сабақтар
- География апталығы мен ашық сабақтарға қосымша материал ретінде

Қорытынды

Ұсынылған тапсырмалар мен сұрақтар жаңартылған мазмұндағы білім беру талаптарына, ББЖМ қағидаларына және функционалдық сауаттылықты арттыру мақсатына толықтай сай келеді. Бұл оқушылардың географиялық ойлауын дамытып, оларды өмірде кездесетін шынайы мәселелерге бейімделген шешім қабылдауға үйретеді.

І нұсқа

Бөлім: Атмосфера

Тақырып: Атмосфера және оның құрамдас бөліктері

Мақсаты: 7.3.2.1-атмосфераның құрамын сипаттайды

Тапсырма

Атмосфера – жердің айналасындағы газдар қабаты, ол жер бетіндегі тіршілік үшін аса маңызды. Атмосфераның негізгі құрамдас бөліктері – оттегі, азот, көмірқышқыл газы, аргон, неон, гелий, метан, ауа ылғалдары және басқа да ұсақ құрамдас бөліктер. Атмосфераның негізгі құрамына кіретін газдар: Азот (N₂) – атмосфераның 78%-ын құрайды. Бұл газ тіршілікке зиянсыз, бірақ биологиялық процестер үшін қажет емес. Оттегі (O₂) – атмосфераның 21%-ын құрайды. Ол тірі организмдер үшін өте маңызды, себебі тыныс алу мен жану процестеріне қатысады. Аргон (Ar) – 0.93%-ды құрайды және химиялық тұрғыдан инертті газ. Көмірқышқыл газы (CO₂) – 0.04%-дан аз, бірақ бұл газ ғаламдық климаттың қалыптасуына ықпал етеді. Ауа ылғалдары – атмосферада ылғалдың мөлшері өзгермелі, кей жерлерде 1%-дан 4%-ға дейін болуы мүмкін. Неон, гелий, метан сияқты басқа газдар атмосферада аз мөлшерде кездеседі. Атмосфераның құрамындағы газдардың белгілі бір теңгерімі климаттың тұрақтылығына және өмірдің сақталуына әсер етеді.

1. Атмосфераның құрамында ең көп мөлшерде кездесетін газ қандай?

- а) Оттегі
- в) Азот
- с) Көмірқышқыл газы
- д) Аргон

2. Атмосфераның құрамындағы газдардың тепе-теңдігіне не әсер етеді?

- а) Ғаламдық жылыну мен климаттың өзгеруі
- в) Жану процесі
- с) Биологиялық процестердің жылдамдығы
- д) Атмосфералық қысымның өзгеруі

Бөлім: Атмосфера

Тақырып: Климат түзуші факторлар

Мақсаты: 8.3.2.1 -климат түзуші факторларды талдайды

8.3.2.2 -атмосфераның ғаламдық циркуляциясын талдап, түсіндіреді

Тапсырма

Климат – Жер бетіндегі ауа райының ұзақ уақыт бойы сақталатын ерекшеліктері. Климаттың қалыптасуына әртүрлі факторлар әсер етеді. Олар өзара байланысты және климаттың әртүрлі түрлерін құрастыруға негіз болады. Климат түзуші негізгі факторларға мыналар жатады: Күн радиациясы: Күннен Жер бетіне түсетін жылу мен жарық – климаттың негізгі құрамдас бөлігі. Ол жердің әртүрлі аудандарында әртүрлі болады. Географиялық ендік: Географиялық ендік жердің әртүрлі бөліктерінде күн

сәулелерінің түсу бұрышын өзгертеді. Экваторда күн сәулесі тікелей түсіп, жылы болады, ал полюстерде бұл бұрыш айтарлықтай кішірейіп, салқын климат қалыптасады. Биік тау жоталары мен таулар: Таулар ауа массаларының қозғалысына әсер етіп, климатты өзгерте алады. Тау етектерінде жылы әрі ылғалды климат, ал таудың жоғары бөліктерінде салқын климат қалыптасады. Ауа массалары мен олардың қозғалысы: Жер бетінде әртүрлі температурада және ылғалдылықта ауа массалары қалыптасады. Бұл ауа массаларының қозғалысы жердің әртүрлі аймақтарында климаттың өзгеруіне әсер етеді. Теңіз және мұхиттар: Теңіздер мен мұхиттар Жер бетінде маңызды жылу аккумуляторлары болып табылады. Олардың әсері арқылы жағалау аймақтарында климат жұмсақ, температурадағы үлкен ауытқулар болмайды. Атмосфераның ғаламдық циркуляциясы – Жер бетіндегі ауаның қозғалысы мен ауа массаларының өзара әсер етуін сипаттайтын процесс. Бұл циркуляция климаттық шарттардың қалыптасуына тікелей әсер етеді. Экваторлық белдеуде – жылы және ылғалды ауа массалары көтеріледі. Бұл жерде экваторға жақын орналасқан ауа жоғары көтеріледі де, атмосфераның жоғары қабатына тарайды. Қоңыржай аймақтарда – жоғарғы және төменгі ауа массаларының әсерінен тұрақты желдер қалыптасады. Полярлық аймақтарда – ауа суық, бұл жерлерде ауа массалары төменге түсіп, полярлық аймақтарда тұрақты суық климат қалыптасады.

3. Теңіздер мен мұхиттардың климатқа әсері туралы ақпаратты пайдаланып, жағалаудағы климаттың ерекшелігін сипаттаңыз.

- а) Температураның үлкен ауытқулары болады, бұл суық климат қалыптастырады.
- в) Климат жұмсақ болады, температураның ауытқулары аз болады.
- с) Климат өте ыстық болады, жауын-шашын көп болады.
- д) Климатта үлкен температуралық ауытқулар байқалады, бұл ылғалдың көп болуына әсер етеді.

4. Егер сіз экваторға жақын аймақта тұрсаңыз, онда қандай климаттық жағдайларды күтуіңіз мүмкін?

- а) Суық және құрғақ ауа райы.
- в) Жылы және ылғалды ауа райы.
- с) Суық және ылғалды ауа райы.
- д) Жылы және құрғақ ауа райы.

5. Климаттың қалыптасуына әсер ететін географиялық ендіктің рөлі туралы қандай қорытынды жасауға болады?

- а) Экваторға жақын жерлерде климат суық болады.
- в) Полюстерде климат жылы болады, ал экваторда салқын болады.
- с) Экваторға жақын аймақтарда күн сәулесі тікелей түсіп, ауа райы жылы болады, ал полюстерде бұрыштық түсу салдарынан суық климат қалыптасады.
- д) Географиялық ендік климатқа әсер етпейді.

Бөлім: Атмосфера

Тақырып: Қазақстанның климатын түзуші факторлар

Мақсаты: 9.3.2.1 Қазақстан климатын түзуші факторларды талдайды

Тапсырма

Қазақстанның климаты күрделі және әр түрлі. Бұл климаттың қалыптасуына әсер ететін негізгі факторлар бірнеше маңызды табиғи және географиялық жағдайлармен байланысты. Әрбір фактор өз кезегінде елімізде ауа райының қандай болатынына үлкен ықпал етеді. Қазақстан әлемнің ішкі бөлігінде орналасқан, яғни мұхиттардан және теңіздерден алыстағы құрлықтың ортасында. Бұл оның климатын континенттік етеді. Континенттік климат дегеніміз — қысы суық, ал жазы ыстық болады. Сонымен қатар, Қазақстанның географиялық орны оның әртүрлі аймақтарында климаттың ерекшеліктерін қалыптастырады. Қазақстанның оңтүстігінде, шығысында және батысында биік тау жүйелері орналасқан. Осы таулар ылғалды ауа массаларын ұстап қалуға көмектеседі. Бұл дегеніміз, таулы аймақтарда жауын-шашын көп болады, ал жазық жерлерде жауын-шашын аз түседі. Солтүстіктен келетін арктикалық ауа массалары қыс айларында суық ауа әкелсе, оңтүстіктен келетін тропиктік ауа массалары жазда ыстық ауа әкеледі. Ауа массаларының қозғалысы еліміздің әр аймағында температураның өзгеруіне және жауын-шашынның мөлшеріне әсер етеді. Қазақстан кең жазықтармен және таулармен сипатталады, бұл күн сәулелерінің көп түсуіне мүмкіндік береді. Күн радиациясы жер бетіне түсетін энергияның көзі болып табылады, ол температураның көтерілуіне және климаттың өзгеруіне әсер етеді. Адам әрекеті де климаттың қалыптасуына әсер етеді. Ормандардың жойылуы, қала құрылысының дамуы, өнеркәсіптің өсуі және ауыл шаруашылығының салдары климатқа ықпал етеді. Мысалы, ауыл шаруашылығы жерлерін суландыру кезінде ауаның ылғалдылығы өзгереді, бұл жауын-шашын мөлшеріне әсер етуі мүмкін.

6. Қазақстанның континенттік климатына әсер ететін негізгі факторларды біріктіріңіз:

- A) Географиялық орналасуы және таулардың болуы
- B) Теңіздердің жақындығы және ауа массаларының қозғалысы
- C) Ормандардың жойылуы және суармалы жерлердің көбейтілуі
- D) Күн сәулелерінің көп түсуі және адамдардың әрекеті

7. Қазақстандағы климаттың әртүрлі аймақтарда ерекшеленуіне қандай факторлар әсер етеді?

- A) Елдің экономикасы мен ауыл шаруашылығының дамуы
- B) Ауа массаларының қозғалысы мен таулардың әсері
- C) Тек климаттық өзгерістердің әсері
- D) Тек өнеркәсіптің өсуі мен қалалардың дамуы

8. Адам әрекетінің климатқа әсері туралы қай тұжырым дұрыс?

- A) Адамның ормандарды кесуі мен өнеркәсіптің өсуі климаттың тұрақтылығына әсер етпейді.
- B) Суармалы ауыл шаруашылығы жерлерін көбейту тек жауын-шашынның мөлшерін азайтады.
- C) Адамның әрекеті ауа температурасы мен жауын-шашын мөлшеріне әсер ете алады, себебі экожүйелер мен жер бетінің өзгеруі табиғи процестерге ықпал етеді.
- D) Адамның әрекеті тек жергілікті климатқа әсер етеді, бүкіл елдің климатына әсер етпейді.

II нұсқа

Бөлім: Биосфера

Оқу мақсаттары: 7. 3. 4. 1 биосфераның құрамын, құрылымын, шекаралары мен қасиеттерін анықтайды

Білім деңгейі Білу және түсіну

1. Тапсырма

1.1. Биосфераның қандай қабаттарда таралатынын анықтап, оның құрамына кіретін негізгі компоненттерді кестеге бөліп жаз.

1.2. Әр компоненттің биосферадағы ролін қысқаша түсіндір.

Бөлім : Физикалық география. Табиғи-аумақтық кешендер

Оқу мақсаттары: 8.3.5.2.- географиялық қабық заңдылықтарының маңыздылығын түсіндіреді

Білім деңгейі: Қолдану және талдау

2. Тапсырма

2.1.А (Қолдану деңгейі):

Картадан географиялық қабықтың әртүрлі компоненттерін (атмосфера, литосфера, гидросфера, биосфера) көрсететін екі аймақты таңда. Әр аймақтағы заңдылықтарға мысал келтіріп, олар тіршілік пен табиғи ресурстарға қалай әсер ететінін жаз.

2.2.В (Талдау деңгейі):

Географиялық қабықтағы зат пен энергия айналымының бұзылуы адамзатқа қандай экологиялық және экономикалық салдар әкелуі мүмкін екенін талда. 2 нақты мысалмен дәлелде.

Бөлім: Физикалық география. Биосфера

Оқу мақсаттары: 9.3.4.1 Қазақстанның табиғат зоналары мен биіктік белдеулеріне салыстырмалы талдау жасайды

Білім деңгейі: Жинақтау және Бағалау

3. Тапсырма

Қазақстанның табиғат зоналары мен биіктік белдеулері

Қазақстан аумағы табиғат зоналарына және биіктік белдеулерге жіктеледі. Табиғат зоналары — жазық аймақтарда климат, топырақ және өсімдіктердің таралуына байланысты қалыптасады. Ел аумағында негізінен дала, шөлейт және шөл зоналары кездеседі. Мысалы, дала зонасында қара топырақ, астық өсімдіктері басым болса, шөлейтте жусан мен сұлыбас өседі. Шөл зонасында құмды және сазды жерлер таралған, өсімдіктер сирек. Биіктік белдеулер негізінен таулы аймақтарда байқалады. Қазақстанның оңтүстік-шығысындағы Алатау мен Тянь-Шань тауларында 5 белдеу анық көрінеді: тау етегі жазығы, дала, орман, субальпілік және альпілік шалғындар мен мәңгі қар-бозбалақ белдеуі. Биіктеген сайын температура төмендеп, ылғал артады, соған сәйкес өсімдіктер мен топырақ түрі де өзгереді. Зоналар мен белдеулердің айырмашылығы – жазықта олар ендік бойынша, ал тауда биіктікке байланысты орналасады. Екеуі де табиғат компоненттерінің өзара байланысын көрсетеді, ал адам бұл ерекшеліктерді ауыл шаруашылығы мен табиғатты қорғау шараларында ескеруі тиіс.

3.1. *(Жинақтау деңгейі)*

Сұрақ: Мәтінге сүйене отырып, табиғат зоналары мен биіктік белдеулердің ұқсастығы мен айырмашылығын салыстыр.

3.2. *В) (Жинақтау деңгейі)*

Сұрақ: Егер бір аймақта шөл зонасы мен таулы биіктік белдеуі қатар орналасса, ол жердің ауыл шаруашылығына қандай әсері болуы мүмкін?

3.3. *С) (Бағалау деңгейі)*

Сұрақ: Қазақстанның табиғат зоналарын ескере отырып, қай аймақта бидай өсіруге қолайлы жағдай бар екенін дәлелде.

3.4. *Д) (Бағалау деңгейі)*

Сұрақ: Табиғат зоналары мен биіктік белдеулердің жіктелуін елемеу қандай экологиялық немесе экономикалық қиындықтарға әкелуі мүмкін?

III нұсқа

Бөлім: Картография және географиялық деректер базасы

Тақырыбы: Географиялық номенклатура

Оқу мақсаттары: 7.2.1.2- географиялық номенклатура нысандарын картадан көрсетеді

Деңгейі: Білім мен түсіну

1. Африкадағы ең биік нүкте — Килиманджаро тауы. Бұл сөнген жанартау болып табылады. Оның ең биік нүктесі теңіз деңгейінен 5895 м биіктікте орналасқан. Ал Африка материгіндегі ең терең нүкте қай көлде орналасқан?

А) Чад

В) Ассаль

С) Карагие

Д) Өлі теңіз

2. Амазонка — көлемі бойынша ең суы мол өзен.

Оңтүстік Америкада орналасқан қай өзендер Амазонканың салалары болып табылады?

- А) Парана мен Игуасу
- В) Титикака мен Поопо
- С) Миссисипи мен Миссури
- Д) Мараньон мен Укаяли

Бөлім: Физикалық география. Атмосфера

Тақырыбы: Климат түзуші факторлар.

Атмосфераның ғаламдық циркуляциясы

Оқу мақсаттары: 8.3.2.1 -климат түзуші факторларды талдайды

8.3.2.2 -атмосфераның ғаламдық циркуляциясын талдап, түсіндіреді

Деңгейі: Қолдану

3. Егер барометр 750 мм сынап бағанасын көрсетсе, бұл қандай атмосфералық қысымға сәйкес келеді?

- А) 990 гПа
- В) 1000 гПа
- С) 1010 гПа
- Д) 1020 гПа

4. Жергілікті жердегі ауа райы мәліметтері синоптикалық картада қандай белгілермен көрсетіледі?

- А) Сандық мәндермен
- В) Графикалық символдармен
- С) Түстермен
- Д) Барлығы дұрыс

5. Ауа райы болжамында “антициклон” термині қолданылса, бұл қандай ауа райын білдіреді?

- А) Жылы және жаңбырлы
- В) Суық және қарлы
- С) Тұрақты, ашық аспанды
- Д) Дауылды және желді

Бөлім: Әлеуметтік география

Тақырыбы: Еңбек ресурстарының сандық және сапалық құрамы .

Қазақстанның демографиялық жағдайы. Қазақстадағы елді мекендер.

Оқу мақсаттары: 9.4.1.5 қазақстандық көрсеткіштерді басқа елдердің көрсеткіштерімен салыстыру негізінде еңбек ресурстарының сандық, сапалық құрамына баға береді

9.4.1.6 Қазақстанның демографиялық жағдайын талдап, демографиялық саясаттың өзіндік моделін ұсынады

9.4.1.7 Қазақстандағы елді мекендерді жіктейді

9.4.1.8 елді мекендердің түрлері мен функционалды зоналарын сипаттайды

Деңгейі: Талдау және жинақтау

6. Қазақстанның еңбек ресурстарының құрылымында қандай үрдістер байқалады, және бұл экономикаға қалай әсер етеді?

- А) Жастардың үлесі артып, инновациялық сектор дамуда
В) Егде жастағы жұмысшылардың көбеюі, еңбек өнімділігі төмендеуде
С) Білікті мамандардың эмиграциясы, кадр тапшылығы байқалуда
Д) Ауылдық жерлерден қалаға көшу, ауыл шаруашылығының құлдырауы
7. Халықтың жас ерекшелігі құрылымының «кемелденген» түріне тән сипаттаманы таңдаңыз:
- А) Жастардың үлесі жоғары, қарттар аз
В) Орта жастағылар мен қарттардың үлесі жоғары
С) Жастар мен еңбекке қабілетті жастағылар тең
Д) Халық саны азаюда
8. Егер жаңа елді мекенде халық саны 4000 адам, тұрғындар негізінен зауытта, көлік және сауда саласында жұмыс істейді, мектеп, емхана және мәдениет үйі бар болса, бұл елді мекенге қандай мәртебе беру тиімді?
- А) Ауыл
В) Кент
С) Қала
Д) Ауылдық округ

IV нұсқа

Бөлім: Атмосфера

Тақырып: Ауа райы және метеорологиялық элементтер

Мақсаты: 7.3.2.5 - метеорологиялық элементтердің көрсеткіштерін өлшеп, метеорологиялық құрал-жабдықтарды қолданумен тіркейді

7.3.2.6 - жергілікті жер мүмкіндігі бойынша температура, қысым, жел, бұлттылық, жауын-шашын, ылғалдылық метеорологиялық элементтерінің көрсеткіштері бойынша синоптикалық графикалық материалдарды жасайды

Тапсырма

Ауа райын болжау үшін әртүрлі метеорологиялық элементтер өлшенеді. Оларға: ауа температурасы, атмосфералық қысым, желдің бағыты мен жылдамдығы, бұлттылық, жауын-шашын мөлшері және ауаның ылғалдылығы жатады. Бұл көрсеткіштерді анықтау үшін арнайы құрал-жабдықтар қолданылады:

Термометр – ауа температурасын өлшейді.

Барометр – атмосфералық қысымды өлшейді.

Анемометр – желдің жылдамдығын көрсетеді.

Флюгер – желдің бағытын анықтайды.

Гигрометр – ауаның салыстырмалы ылғалдылығын өлшейді.

Жауын өлшегіш (плювиометр) – жауын-шашын мөлшерін есептейді.

1. Сыныпта немесе үй маңындағы аулада келесі құралдардың көмегімен метеорологиялық өлшеулер жүргізіңіз (немесе дайын деректерді пайдаланыңыз):

Уақыт	Температура (°C)	Қысым (мм.с.б)	Жел бағыты	Жел жылдамдығы (м/с)	Бұлттылық (%)	Ылғалдылық (%)	Жауын-шашын (мм)
08:00							
12:00							
16:00							

Оқушы деректерді өз бетімен толтырады немесе мұғалімнің берген мәндерін пайдаланады.

2. Жоғарыдағы деректер бойынша график немесе диаграмма құрыңыз:

- Температура өзгерісін сызықтық графикпен көрсетіңіз.
- Жел бағыты мен жылдамдығын жел раушаны (wind rose) түрінде бейнелеңіз.
- Бұлттылық пен ылғалдылықты бағандық диаграммада салыстырыңыз.

Бөлім: Атмосфера

Тақырып: Климаттық белдеулер. Материктердің климаттық ерекшеліктері

Мақсаты: 8.3.2.3- климаттық белдеулерді талдайды

8.3.2.4 -әр материкте орналасқан ұқсас климаттық белдеулерді салыстырады

Тапсырма

Жер шарының әртүрлі аймақтарында ауа райы жағдайлары бір-бірінен едәуір ерекшеленеді. Бұл айырмашылық климаттық белдеулермен түсіндіріледі. Климаттық белдеу – белгілі бір географиялық ендікте қалыптасқан ұқсас ауа райы жағдайлары бар аймақ. Негізгі климаттық белдеулер: Экваторлық – Жыл бойы ыстық және ылғалды (Оңтүстік Америка, Африка). Тропиктік – Ыстық, құрғақ (Сахара, Арабия түбегі, Аустралия). Субтропиктік – Жазы ыстық, қысы жұмсақ (Жерорта теңізі маңы, АҚШ оңтүстігі). Қоңыржай – Маусымдық өзгеріс айқын, орташа температуралар (Қазақстан, Ресей, Еуропа). Субарктикалық және арктикалық – Суық климат, қыс ұзақ (Солтүстік Канада, Сібір, Гренландия). Климаттық белдеулер жер шарының барлық материктерінде ұқсас түрде орналасады. Мысалы, экваторлық белдеу Оңтүстік Америка мен Африкада, қоңыржай белдеу Еуразия мен Солтүстік Америкада бар.

3. Мәтінді оқып, сұрақтарға жауап беріңіз:

- а) Климаттық белдеу дегеніміз не?
- б) Қандай климаттық белдеуде жыл бойы ыстық және ылғалды ауа райы сақталады?
- в) Қоңыржай белдеудің ерекшелігі қандай?

4. Кестені толтырыңыз. Әр климаттық белдеудің әртүрлі материктерде қайда орналасқанын көрсетіңіз.

Климаттық белдеу Материк 1 (мысал) Материк 2 (мысал)

Экваторлық

Тропиктік

Субтропиктік

Қоңыржай

Арктикалық

5. Берілген климаттық картадан (мұғалім немесе оқулықтағы карта) мына тапсырмаларды орындаңыз:

- а) Қазақстан қай климаттық белдеуде орналасқанын анықтаңыз.
- б) Африкада қай климаттық белдеулер кездеседі?
- в) Оңтүстік Америкадағы экваторлық белдеудің солтүстік пен оңтүстікке қарай қалай өзгертінін сипаттаңыз.

Бөлім: Атмосфера

Тақырып: Қазақ халқының атмосфералық және климаттық құбылыстарды номинациялау ерекшеліктері.

Мақсаты: 9.3.2.5 жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде қазақ халқының атмосфералық және климаттық құбылыстарды номинациялау ерекшеліктерін анықтайды

Тапсырма

Қазақ халқының табиғатты бақылап, ауа райы мен климаттық құбылыстарды атауда өзіндік дәстүрі, бай сөз қоры болған. Ата-бабаларымыз мал шаруашылығына, көшіп-қонуға, күнделікті тұрмысқа байланысты атмосфералық және климаттық құбылыстарды дәл сипаттай білген. Бұл атаулар көбіне қоршаған ортаға, тіршілікке, табиғаттың белгілеріне байланысты қойылған. Мысалы: "Сығым" – қыстың соңындағы қар ерімей, суық пен ылғал қатар жүрген мезгіл. "Қырау" – күзгі және көктемгі таңертеңгі суықтан жер бетінде пайда болатын ақ түсті мұз. "Сарышұнақ аяз" – өте күшті аяз, әсіресе қаңтарда болатын үскірік суық. "Шілде" – жаздың ең ыстық кезеңі (орта шілде – 15-25 шілде аралығы). "Бесқонақ" – күзгі салқын күндер, жаздан кейін болатын бес суық күн. "Ақтүтек боран" – қыста қар мен желдің қатты ұйытқып соғуы. Қазақ халқы бұл құбылыстарды бақылап, болашақ ауа райын да болжай алған. Мысалы, "Ай айналасында шеңбер болса, жаңбыр жауады", немесе "Құс ерте қайтса – қыс қатты болады" деген болжамдар бар.

- б. а) "Сарышұнақ аяз" атауы қандай ауа райын білдіреді?
б) "Шілде" сөзі жылдың қай мезгілімен байланысты?
в) Қазақ халқы ауа райын қалай болжаған?

7. Сәйкестендіру тапсырмасы:

Қазақша атау Мәні

Қырау	А. Қыстың ең суық кезеңі
Шілде	В. Таңертеңгі мұз
Ақтүтек боран	С. Қатты жел мен қар
Сарышұнақ аяз	Д. Жаздың аптап ыстық уақыты

8. Өз өңіріңізде (ауылда, қалада) ата-әжеңізден немесе үлкендерден ауа райына байланысты естіген жергілікті атауларды жазып көріңіз. Мысалы: "жоңғар желі", "жылқышы боран", "самал", т.б. Осы атаулардың қандай мағына білдіретінін сипаттаңыз.

V нұсқа

Бөлім: Гидросфера

Тақырып: Дүниежүзілік мұхиттың географиялық жағдайы

Мақсаты: 7.3.3.3 -Дүниежүзілік мұхиттың құрамын, географиялық жағдайын сипаттайды

7.3.3.4 -мұхит және оның құрамдас бөліктерін жоспар бойынша сипаттайды

Тапсырма

Жер бетінің шамамен 71%-ын су алып жатыр. Бұл су кеңістігі Дүниежүзілік мұхит деп аталады. Ол өзара жалғасқан төрт үлкен мұхиттан тұрады: Тынық мұхиты – ең үлкен және ең терең мұхит. Атлант мұхиты – Еуропа мен Америка құрлықтарының арасында орналасқан. Үнді мұхиты – Азия, Африка және Аустралия арасындағы мұхит. Солтүстік Мұзды мұхит – ең кішкентай және ең суық мұхит. Географиялық жағдай: Мұхиттар құрлықтарды бөліп тұрады және жағалауларымен байланысты. Мысалы, Атлант мұхиты Еуропа мен Америка құрлықтарының арасында, ал Тынық мұхиты – Азия мен Солтүстік/Оңтүстік Американың арасында орналасқан. Мұхиттың құрамдас бөліктері: Теңіздер – мұхиттың құрлыққа жақын, жекеленген бөліктері (мысалы: Жерорта теңізі, Қара теңіз). Шығанақтар – құрлыққа сұғына еніп жатқан су аймақтары (мысалы: Мексика шығанағы). Бұғаздар – екі құрлық немесе аралдың арасын жалғап тұратын тар су өткелі (мысалы: Гибралтар бұғазы).

1. а) Дүниежүзілік мұхит неше бөліктен тұрады және олар қалай аталады?
б) Теңіз бен шығанақтың айырмашылығы неде?
в) Гибралтар бұғазы қай материктер арасында орналасқан?

2. Сәйкестендіру тапсырмасы:

<i>Географиялық нысан</i>	<i>Түрі</i>
Жерорта	А. Теңіз
Мексика	В. Шығанақ
Гибралтар	С. Бұғаз
Тынық	Д. Мұхит

Бөлім: Гидросфера

Тақырып: Өзен аңғарының құрылысы

Өзендердің гидрологиялық режимі

Мақсаты: 8.3.3.3 -өзен аңғарының құрылысын түсіндіреді

8.3.3.4 - қазақстандық компонентті қосымша қамту негізінде өзендердің гидрологиялық режимін түсіндіреді

Тапсырма

Өзен аңғары – өзен ағып өтетін, ұзақ уақыт ішінде су мен тасындылардың әсерінен пайда болған ойыс жер. Өзен аңғары таулы, тегістік немесе аралас болуы мүмкін. Өзен аңғарының негізгі бөліктері:

Бөлігі   Сипаттамасы

Жоғарғы ағыс   Өзеннің бастау алатын жері. Ағыс қатты, жылдам.

Ортаңғы ағыс   Өзеннің ағысы бәсеңдейді, аңғар кеңейеді.

Төменгі ағыс   Өзен кең әрі баяу ағады, сағасына жақындайды.

Саға   Өзеннің көлге, теңізге немесе басқа өзенге құятын жері.

Судың таралуы   Тасқын кезінде жайылатын жер – жайылма деп аталады.

Гидрологиялық режим – өзеннің жыл ішіндегі су деңгейінің өзгеру тәртібі.

Бұл режимге климат, жауын-шашын, қар мен мұздықтар әсер етеді. Мысалы: Ертіс – таулы өзен, қар мен мұздық суымен қоректенеді, су тасқыны көктемде байқалады. Сырдария – таудан басталып, жазықпен ағады.

Су режимі еріген қарға, жаңбырға тәуелді. Жайық – аралас қоректену көзі бар

(қар, жаңбыр), су деңгейі көктемде көтеріледі. Іле – Балқаш көліне құяды, су режиміне Қапшағай бөгені әсер етеді.

3. Сәйкестендіру тапсырмасы:

Термин

Анықтамасы

Жоғарғы ағыс А. Өзеннің теңізге немесе көлге құятын жері

Жайылма   В. Тасқын кезінде су жайылатын жазық жер

Саға   С. Өзеннің бастау алатын, ағысы қатты жер

Ортаңғы ағыс   D. Аңғардың кеңейіп, ағыстың бәсеңдейтін бөлігі

4. Карта және кестемен жұмыс:

Төмендегі кестені Қазақстанның 3 өзені бойынша толтырыңыз:

Өзен атауы   Бастау орны   Сағасы   Қоректену көзі   Су тасқыны болатын мезгіл

Ертіс

Өзен атауы Бастау орны Сағасы Қоректену көзі Су тасқыны болатын мезгіл
Сырдария
Жайық

5. Шығармашылық тапсырма:

"Менің елімдегі өзен" тақырыбында шағын шығарма жазыңыз:

- Өзен қайда орналасқан?
- Қалай пайда болған?
- Жергілікті тұрғындар оны қалай пайдаланады?
- Қандай маусымда су деңгейі артады?

Бөлім: Гидросфера

Тақырып: Қазақстанның су ресурстарына экономикалық баға беру

Мақсаты: 9.3.3.3 Қазақстанның су ресурстарына экономикалық баға береді

Тапсырма

Қазақстан – кең байтақ ел, алайда оның көп бөлігінде су ресурстары жеткіліксіз. Елдегі өзен-көлдердің, жер асты сулары мен мұздықтардың таралуы тіршілікке, ауыл шаруашылығына, өнеркәсіпке тікелей әсер етеді. Негізгі су ресурстары: Өзендер: Ертіс, Іле, Сырдария, Жайық, Есіл, Тобыл. Көлдер: Балқаш, Алакөл, Зайсан, Теңіз. Жер асты сулары: Ауыл шаруашылығында, әсіресе шөлді аймақтарда маңызды. Мұздықтар: Тау басында орналасқан, өзендерді қоректендіреді (мысалы, Іле Алатауы мұздықтары). Су ресурстарының экономикалық маңызы: Ауыл шаруашылығы: – Суды көп қажет ететін салалардың бірі – егін шаруашылығы. – Сырдария мен Іле бойында күріш, мақта, бақша дақылдары өсіріледі. Энергетика: – Іле мен Ертісте салынған су электр станциялары (мысалы, Қапшағай СЭС) – арзан электр энергиясының көзі. Өндіріс пен өнеркәсіп: – Metallургия, химия және мұнай өңдеу салаларында судың рөлі зор. Тұрмыстық тұтыну: – Қалалар мен ауылдарда ауыз су мәселесі – күн тәртібіндегі өзекті мәселе. Су тапшылығының себептері: Климаты құрғақ, жауын-шашын аз. Кей өзендер шекаралас мемлекеттерден келеді (мысалы, Іле – Қытайдан, Сырдария – Қырғызстан мен Өзбекстаннан). Суды үнемсіз пайдалану, тозған инфрақұрылым. Экологиялық апаттар: Арал теңізінің тартылуы.

6. Кестені толтырыңыз (су көздерінің маңызы бойынша):

Су көзі   Пайдалану саласы Экономикалық маңызы

Ертіс өзені

Іле өзені

Жер асты суы

7. Талдау тапсырмасы:

Мәселе: Ауыл шаруашылығында судың шамадан тыс жұмсалуы.

Сұрақ:

– Бұл жағдай экономикалық және экологиялық тұрғыдан қандай қиындықтарға әкелуі мүмкін?

8. Шығармашылық тапсырма:

Тақырып: "Суды үнемдеу – ел болашағына инвестиция"

– Қысқаша постер, эссе немесе инфографика жасаңыз.

– Онда суды үнемдеу жолдары мен оның экономикалық пайдасын сипаттаңыз.

VI нұсқа

Бөлім: Гидросфера

Тақырып: Мұхит суларының қозғалыстары.

Мақсаты: 7.3.3.6- мұхит суының қозғалыстарын жіктеп, түсіндіреді

Тапсырма

Дүниежүзілік мұхиттың суы тыныш күйде емес, үнемі қозғалыста болады. Бұл қозғалыстар әртүрлі себептерге байланысты жүреді және олар Жердің климаттық жүйесіне, экожүйелерге, теңіз көлігіне және балық шаруашылығына үлкен әсер етеді. Мұхит суының қозғалыстарының түрлері: Толқындар: Бұл – желдің әсерінен пайда болатын су бетіндегі тербелмелі қозғалыс. Әдетте жағалауларда айқын байқалады. Дауыл кезіндегі толқындар аса биік әрі қауіпті болуы мүмкін. Ағыстар: Бұл – мұхиттағы судың бір бағытта ұзақ уақыт бойы қозғалуынан пайда болатын құбылыс. Жылы ағыстар – экватор маңынан полюстерге қарай қозғалады (мысалы, Гольфстрим). Суық ағыстар – полюстерден экваторға қарай жылжиды (мысалы, Перу ағысы). Ағыстар материктердің жағалау климатына әсер етеді (мысалы, Еуропаның батысы жылы болуына Гольфстрим себепші). Толысу және қайту (Прилив – отлив): Бұл – Ай мен Күннің тартылыс күшінің әсерінен теңіз деңгейінің көтеріліп-төмендеуі. Тәулігіне 2 рет толысып, 2 рет қайтады. Ай жағалауда биіктікке дейін көтерілгенде – толысу, төмен түскенде – қайту деп аталады. Теңіз көлігіне, теңіз порттарының жұмыс тәртібіне әсер етеді.

1. Мәтінді оқып, сұрақтарға жауап беріңіз:

а) Мұхит суының қандай қозғалыс түрлері бар?

б) Ағыстар қалай пайда болады және неге маңызды?

в) Толысу мен қайтудың басты себебі не?

2. Сәйкестендіру тапсырмасы:

Қозғалыс түрі	Сипаттамасы
Толқын	А. Желдің әсерінен су бетінің шайқалуы
Ағыс	В. Ұзақ бағытта қозғалатын су массасы
Толысу мен қайту	С. Ай мен Күн тартылысы салдарынан су деңгейінің

Қозғалыс түрі

қайту

Сипаттамасы

ауытқуы

Бөлім: Гидросфера

Тақырып: Көлдер мен мұздықтар

Мақсаты: 8.3.3.5- көлдер мен мұздықтарды жоспар бойынша сипаттайды

Тапсырма

Көл – құрлық бетіндегі табиғи ойыста жиналған тұщы немесе тұзды су айдыны. Көлдер өзенмен қосылуы немесе оқшау болуы мүмкін. Көлдердің пайда болу жолдары: Тектоникалық – Жер қыртысының қозғалысы нәтижесінде (мысалы: Зайсан, Алакөл). Мұздықтық – Мұздық еріп, ойыста су қалғанда (мысалы: Үлкен Алматы көлі). Вулкандық – Сөнген жанартаулардың кратерлерінде (мысалы: Камчаткадағы көлдер). Жел мен өзен әрекеті – Ағындардың шөкпелері арқылы пайда болған. Көлдердің суы тұщы (мысалы: Зайсан, Шардара), немесе тұзды (мысалы: Каспий, Арал, Теңіз көлі) болуы мүмкін. Мұздықтар Мұздық – жоғары таулы аймақтарда жиналған және баяу қозғалатын көпжылдық мұз массасы. Қазақстанда мұздықтар негізінен Алматы, Жетісу (Жоңғар) Алатауы мен Тянь-Шань тау жүйелерінде кездеседі. Танымал мұздық: Іле Алатауындағы Корженевский мұздығы, Тянь-Шаньдағы Тұйықсу мұздығы. Мұздықтардың маңызы: Өзендерді сумен қамтамасыз етеді (еріп, ағып шығатын бастаулар). Климаттық балансты сақтауға көмектеседі. Су ресурстарының табиғи қоймасы ретінде маңызды.

3. Кестені толтырыңыз:

Көл атауы   Түрі (тұщы/тұзды)   Шығу тегі (пайда болу жолы)

Балқаш

Алакөл

Үлкен Алматы

4. Сәйкестендіру:

Термин

Анықтамасы

Мұздық

А. Жоғарғы тауларда түзілген көпжылдық мұз массасы

Тектоникалық көл

В. Жер қыртысының қозғалысы нәтижесінде пайда болған көл

Тұйықсу

С. Қазақстандағы атақты мұздық

5. Шығармашылық тапсырма:

Тақырып: «Менің елімнің көлі немесе мұздығы»

– Өз өңіріңіздегі белгілі бір көл немесе мұздық туралы әңгімелеп жазыңыз.

– Оның орналасқан жері, табиғи ерекшелігі мен адам өміріндегі маңызы қандай?

Бөлім: Гидросфера

Тақырып: Су ресурстарының экологиялық проблемалары

Мақсаты: 9.3.3.4 жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде су ресурстарының экологиялық проблемаларын талдап, шешу жолдарын ұсынады

Тапсырма

Қазақстанда су ресурстары шектеулі. Елдің көп бөлігінде жауын-шашын аз, ал өзен-көлдер саны шектеулі. Бұл жағдай халықты, ауыл шаруашылығын және өндіріс орындарын сумен қамтуда қиындықтар туғызады. Су ресурстарының негізгі экологиялық проблемалары: Арал теңізінің тартылуы XX ғасырда Әмудария мен Сырдария өзендері егістік алқаптарды суару үшін тым көп пайдаланылды. Соның салдарынан Арал теңізі тартылып, көлемі бірнеше есе азайды. Климат өзгерді, тұзды шаңдар ауаға көтеріліп, адамдардың денсаулығына кері әсер етті. Су көздерінің ластануы. Өнеркәсіп қалдықтары, тұрмыстық лас сулар мен ауыл шаруашылығындағы химиялық тыңайтқыштар өзен-көлдерге түсіп, экожүйені бүлдіреді. Ертіс, Іле, Нұра өзендерінің кей тұстары химиялық заттармен ластанған. Траншекаралық өзен мәселесі Қазақстанның кейбір өзендері шет мемлекеттерден бастау алады (мысалы, Іле – Қытайдан, Сырдария – Қырғызстан мен Өзбекстаннан). Бұл жағдай судың мөлшері мен сапасына әсер етеді. Жер асты суларының сарқылуы. Көптеген ауылдарда тұщы су көзі ретінде жер асты сулары пайдаланылады. Бірақ кейбір өңірлерде бұл сулар сарқылып барады.

6. Кестені толтырыңыз:

Экологиялық проблема   *Себебі Мүмкін салдары*

Арал теңізінің тартылуы

Су ластануы

Жер асты суларының сарқылуы

7. Сәйкестендіру:

Ұғым

Анықтамасы

Траншекаралық өзен

A. Басқа елден бастау алатын өзен

Тамшылатып суару

B. Суды үнемдеудің тиімді әдісі

Арал апаты

C. Суармалы жерлердің артық су тұтынуынан болған экологиялық мәселе

8. Шығармашылық тапсырма:

Тақырып: «Менің өңірімдегі су экологиясы»

– Өз туған жеріңдегі өзен, көл немесе бұлақтың жағдайын сипаттаңыз.

– Қандай экологиялық мәселе бар?

– Оны шешу үшін не істеуге болады?

VII нұсқа

Бөлім: Табиғи аумақтық кешендер

Тақырып: Табиғи аумақтық кешендердің қалыптасуы

Мақсаты: 7.3.5.1- географиялық қабық, мұхиттар және материктер, зоналар және белдеулер, ландшафтар табиғи-аумақтық кешендерінің қалыптасуын түсіндіреді.

Тапсырма

Географиялық қабық және табиғи-аумақтық кешендердің қалыптасуы

Жер шарының беткі қабығы – географиялық қабық деп аталады. Бұл қабық – литосфераның (жер қабығы), гидросфераның (су қабығы), атмосфераның (ауа қабығы) және биосфераның (тірі организмдер қабығы) өзара әрекеттесу аймағы. Географиялық қабық – Жер бетінде барлық табиғи құбылыстар мен үдерістер жүріп жататын белсенді аймақ.

Географиялық қабықтың басты ерекшелігі – оның біртұтастығы мен заңдылығы. Онда әртүрлі табиғи-аумақтық кешендер (ТАК) пайда болады. Бұл кешендер – климат, жер бедері, су, топырақ және тіршілік иелері сияқты табиғат компоненттерінің өзара байланысының нәтижесінде қалыптасады.

Жер шарының үлкен табиғи-аумақтық кешендеріне мұхиттар мен материктер жатады. Мұхиттар – су айдынының кең аумақтарын қамтыса, материктер – құрлық бөліктері. Материктердің ішінде әртүрлі климаттық жағдайлар мен табиғи зоналар қалыптасады.

Климаттық белдеулер – Күн радиациясы мен ендікке байланысты өзгереді. Әр климаттық белдеуде өзіндік табиғи зона (мысалы, тундра, орман, шөл) дамиды. Бұл зоналарда белгілі бір типтегі ландшафтар қалыптасады.

Ландшафт – бұл табиғи ортадағы жер бедері, климат, су, топырақ және өсімдіктердің үйлесімді жиынтығы. Ландшафттар да әртүрлі болуы мүмкін: орманды, таулы, дала, шөлді және т.б.

Тест сұрақтары (білу және түсіну деңгейі)

1. Географиялық қабық нені білдіреді?

A) Тек атмосфера қабығын

B) Табиғаттағы тірі организмдер жиынтығын

C) Литосфера, атмосфера, гидросфера және биосфераның өзара байланысқан қабығын

D) Тек жер бедерін

2. Табиғи-аумақтық кешен (ТАК) дегеніміз не?

A) Тек бір ғана табиғи компонент

B) Табиғаттағы адамның жасаған өзгерісі

C) Табиғат компоненттерінің өзара әрекеттесуі нәтижесінде пайда болған жүйе

D) Тек өсімдіктердің таралуы

3. Қайсысы ең ірі табиғи-аумақтық кешен болып табылады?

- A) Өзен
- B) Орман
- C) Мұхиттар мен материктер
- D) Шөл

Бөлім: Әлеуметтік география. 4.1 Халық географиясы

Тақырып: Ұдайы өсудің түрлері

Мақсаты: 8.4.1.2- дүниежүзі елдерін халықтың ұдайы өсу түрі бойынша жіктейді

Тапсырма

Халықтың ұдайы өсуі және елдерді жіктеу

Халықтың ұдайы өсуі — бұл белгілі бір аумақта халық санының табиғи жолмен (туу мен өлім көрсеткіштері арқылы) үздіксіз жаңарып, ұрпақ алмасып отыру үдерісі. Ұдайы өсу екі негізгі көрсеткішке — туу және өлім көрсеткіштеріне байланысты.

Халықтың ұдайы өсуінің 3 негізгі түрі бар:

1. Дәстүрлі (бірінші) тип – Туу көрсеткіші өте жоғары. Өлім көрсеткіші де жоғары
Халық саны баяу өседі. Бұл типке көбіне дамушы елдер (мысалы, Чад, Нигер, Ауғанстан) жатады
2. Өтпелі (екінші) тип – Туу жоғары, бірақ өлім азаяды. Халық саны тез өседі
Бұл кезеңді кейбір дамушы елдер басынан кешіруде (мысалы, Үндістан, Пәкістан)
3. Заманауи (үшінші) тип – Туу көрсеткіші төмен. Өлім де төмен. Табиғи өсім баяу немесе теріс (кейбір елдерде халық саны азаюда). Бұл типке дамыған елдер (мысалы, Германия, Жапония, Италия) жатады

Халықтың ұдайы өсу түрі елдің экономикалық даму деңгейімен, денсаулық сақтау жағдайымен, білім беру жүйесімен, мәдениетпен тығыз байланысты. Бұл ерекшеліктерге сүйене отырып, елдерді ұдайы өсу түрлері бойынша жіктеуге болады.

Тест сұрақтары (қолдану және талдау деңгейі)

4. Үндістан халқы жыл сайын тез өсіп келеді. Бұл елге қай ұдайы өсу типі тән?

- A) Дәстүрлі
- B) Өтпелі
- C) Заманауи
- D) Теріс

5. Жапония халқының саны азайып жатыр, туу көрсеткіші өте төмен. Бұл ел қай типке жатады?

- A) Бірінші тип
- B) Екінші тип
- C) Үшінші тип
- D) Аралас тип

6. Бір елде өлім көрсеткіші жоғары, ал туу да жоғары. Бұл елдің даму деңгейі қандай болуы мүмкін?

- A) Жоғары дамыған
- B) Орта дамыған
- C) Дамушы
- D) Постиндустриялық

Бөлім: Физикалық география 3.5 Табиғи-аумақтық кешендер

Тақырып: Қазақтың табиғи хоронимдері (физикалық-географиялық аудандардың атауы)

Мақсаты: 9.3.5.2 қазақтың табиғи хоронимдерін жіктеп, мағынасын түсіндіріп, транслитерациясын үш тілде ұсынады

Тапсырма

Қазақтың табиғи хоронимдері – атау, мағына, аударма
Хороним – бұл географиялық нысандардың (тау, өзен, көл, дала, шөл, т.б.) атауы, яғни жер атауы. Қазақ халқы табиғатты терең сезініп, әрбір географиялық нысанды ерекше атап отырған. Бұл атаулар табиғи ерекшеліктерге, тарихи оқиғаларға, аңыз-әңгімелерге немесе маусымдық құбылыстарға негізделген.

Хоронимдердің негізгі түрлері:

1. Гидронимдер – су нысандарының атауы (өзен, көл, бұлақ):
Мысалы: Ертіс, Іле, Қарасу
2. Оронимдер – жер бедері нысандарының атауы (тау, төбе, жота):
Мысалы: Алатау, Ұлытау, Шыңғыс тауы
3. Дала, шөл, жазық атаулары:
Мысалы: Бетпақдала, Сарыарқа, Мойынқұм

Мысалдар және үш тілдегі транслитерация:

Қазақша атауы	Мағынасы	Қазақша	Орысша	Ағылшынша
Сарыарқа	Сары түс пен кең жазық	Сарыарқа	Сарыарка	Saryarka
Бетпақдала	Қиын, сусыз шөл	Бетпақдала	Бетпақдала	Betpakdala
Алатау	Қарлы биік тау	Алатау	Алатау	Alatau
Қарасу	Қара (түсті) су	Қарасу	Карасу	Karasu
Мойынқұм	Құмды аймақ (мойын сияқты кең)	Мойынқұм	Мойынкум	Moynkum

Бұл атаулар тек географиялық емес, ұлттық мәдениеттің, дүниетанымның, тарихтың бір бөлігі болып табылады. Оларды дұрыс тану, түсіну – туған жерге деген құрметті арттырады.

Тест сұрақтары (жинақтау және бағалау деңгейі)

7. Қай атау “сусыз шөлді” білдіреді, әрі қазақтың табиғи хорониміне жатады?

- A) Сарыарқа
- B) Бетпақдала
- C) Қарағанды
- D) Ақтөбе

8. “Алатау” атауының үш тілдегі дұрыс транслитерациясын таңдаңыз:

- A) Алатау – Алатав – Alataw
- B) Алатау – Алатау – Alatau
- C) Алатау – Горы Алатау – Great Mountains
- D) Алатау – Алматау – Altay

VIII нұсқа

Бөлім: Биосфера

Тақырып: Биосфера және оның құрамдас бөліктері

Мақсаты: 7.3.4.1 -биосфераның құрамын, құрылымын, шекаралары мен қасиеттерін анықтайды.

Тапсырма

Биосфера – тіршіліктің қабығы

Биосфера — Жердің тірі организмдер мекендейтін қабығы. Бұл қабықта тірі ағзалар тіршілік етіп қана қоймай, табиғат компоненттерімен (ауа, су, топырақ) тығыз байланыста болады. Биосфера – Жер шарының барлық тіршілік иелері мекендейтін және өзара әрекеттесетін кеңістігі. Биосфераның құрамына мыналар кіреді:

Тірі организмдер (өсімдіктер, жануарлар, микроағзалар); Органикалық қалдықтар (шірінді, гумус); Табиғи орта компоненттері (атмосфераның төменгі қабаты, гидросфера, литосфераның жоғарғы бөлігі).

Биосфераның құрылымы: Биосферада тіршілік тек қолайлы жағдайы бар қабаттарда таралған: Атмосферада – 20–25 км биіктікке дейін (негізінен 10–12 км)

Гидросферада – мұхит, теңіз, өзен, көлдер, жер асты сулары. Литосферада – 2–3 км тереңдікке дейін (кейде 5 км-ге жетеді) Биосфераның қасиеттері:

1. Тіршілік таралған – тірі ағзалар кең таралған.
2. Зат және энергия алмасуы – тірі ағзалар мен табиғи орта арасында үздіксіз алмасу жүреді.
3. Өзін-өзі реттеу қабілеті – биосфера экожүйелер арқылы тепе-теңдікті сақтайды.

Биосфераның шекаралары: Жоғарғы шекарасы – атмосферада 20–25 км биіктікке дейін (озон қабатына жақын). Төменгі шекарасы – литосферада 3–5 км тереңдікке дейін

Бүйірлік шекарасы – географиялық қабықтың шеткі аймақтарына дейін

Биосфераның барлық тірі ағзалар мен табиғи ортаны біріктіретін қасиеті бар. Ол – Жердегі тіршіліктің негізі.

Тест сұрақтары (білу және түсіну деңгейі)

1. Биосферада тіршілік таралған литосфера қабаты қандай тереңдікке дейін жетеді?

- A) 100 м
- B) 2–3 км
- C) 50 км
- D) 10–15 м

2. Биосфераның басты қасиеттерінің бірі қандай?

- A) Су көптігі
- B) Ауа қозғалысы
- C) Өзін-өзі реттеу қабілеті
- D) Қатты тау жыныстарының болуы

Бөлім: Физикалық география. 3.5 Табиғи аумақтық кешендер.

Тақырып: Географиялық қабықтың заңдылықтары

Мақсаты: 8.3.5.2.- географиялық қабық заңдылықтарының маңыздылығын түсіндіреді

Тапсырма

Географиялық қабық және оның заңдылықтарының маңызы
Географиялық қабық – Жердің атмосфера, гидросфера, литосфера және биосфера қабаттарының өзара байланысып, біртұтас табиғи жүйе құрайтын сыртқы қабығы. Бұл қабықта табиғат компоненттері тығыз әрекеттесіп, табиғи-аумақтық кешендерді (ТАК) құрайды. Географиялық қабық заңдылықтары:Тұтастық заңдылығы:Табиғат компоненттері бір-бірімен тығыз байланысты. Мысалы, орман жойылса, топырақ эрозияға ұшырайды, климат та өзгереді.Зоналылық заңдылығы:Жер бетінде күн сәулесінің түсу мөлшеріне байланысты табиғат зоналары (экваторлық, тропиктік, қоңыржай, т.б.) белдеулік тәртіппен таралады.Біртектілік (тұтастық) және әркелкілік (контрастылық) Географиялық қабық біртұтас болғанымен, оның әр бөлігінде табиғи жағдайлар әртүрлі (мысалы, шөл мен орман, жазық пен тау).Циркуляция (айналым) заңдылығы. Атмосфера мен мұхиттардағы ауа және су айналымдары – климат пен жауын-шашынның таралуына әсер етеді. Маңыздылығы:Бұл заңдылықтарды түсіну мен қолдану – табиғатты тиімді пайдалану, қоршаған ортаны қорғау, шаруашылықты дұрыс жоспарлау үшін өте қажет.Мысалы, зоналылықты ескермей ауыл шаруашылығын жүргізу – өнімнің азаюына немесе табиғаттың тозуына әкелуі мүмкін.

Тест сұрақтары (қолдану және талдау деңгейі)

3. “Орман жойылса, топырақ эрозияға ұшырайды, климат өзгереді” деген мысал қай заңдылықты дәлелдейді?

- A) Зоналылық

B) Тұтастық

C) Циркуляция

D) Контрастылық

4. Географиялық қабық заңдылықтарын білудің практикалық маңызы қандай?

A) Жер сілкінісін болжауға көмектеседі

B) Табиғатты тиімді пайдалану мен қорғауға көмектеседі

C) Ғарышқа ұшу бағдарламаларын жоспарлайды

D) Көлік жолдарын салу жылдамдығын арттырады

5. Циркуляция заңдылығы неге әсер етеді?

A) Жер сілкінісі мен вулкандарға

B) Таулардың биіктігіне

C) Климат пен жауын-шашынның таралуына

D) Топырақтың түріне

Бөлім: Физикалық география. 3.5 Табиғи аумақтық кешендер.

Тақырып: Қазақстанның табиғат зоналары мен биіктік белдеулері

Мақсаты: 9.3.4.1 Қазақстанның табиғат зоналары мен биіктік белдеулеріне салыстырмалы талдау жасайды

Тапсырма

Қазақстанның табиғат зоналары мен биіктік белдеулері

Қазақстанның табиғаты өте әртүрлі. Ол климаттық және географиялық ерекшеліктеріне байланысты әртүрлі табиғат зоналарынан тұрады. Қазақстанда климаттық белдеулер мен биіктік белдеулер айқын байқалады.

Қазақстанның табиғат зоналары

Қазақстанның табиғат зоналарының негізгі түрлері: Қуаң дала – Қазақстанның батысы мен орталық аудандарында, негізінен шөлейтті аймақтарда кездеседі. Дала – Орташа жауын-шашын мен қалыпты климатта таралған аймақ. Бұл зонада шөптесін өсімдіктер мен түрлі жануарлар тіршілік етеді. Шөл – Шығыста және оңтүстікте кездесетін құрғақ аймақ. Мұнда өте аз жауын-шашын түседі, бірақ шөлді аймақтарда әр түрлі өсімдіктер мен жануарлар тіршілік етеді. Тау ескерткіштері (жоғарғы таулар) – Алтай, Тянь-Шань, Жетісу Алатау сияқты таулы аймақтарда таралған зона. Мұнда мәңгі мұздықтар мен альпілік өсімдіктер өседі. Биіктік белдеулер Қазақстанның биіктік белдеулері географиялық жағдай мен биіктікке байланысты өзгереді. Олар бірнеше белдеулерден тұрады: Алғашқы биіктік белдеу (теңіз деңгейінен 0-1000 м дейін) – бұл белдеуде жазық жерлер мен аласа таулар орналасқан. Мұнда далалар, шөлдер мен таулардың етектері кездеседі. Орта биіктік белдеу (1000-2500 м) – орташа биіктіктегі таулар мен тау етектері. Бұл белдеуде ормандар, шалғындар мен таулы дала өсімдіктері таралған. Жоғары биіктік белдеу (2500 м жоғары) – мәңгі мұздықтар мен альпілік белдеулер. Мұнда өсімдіктер сирек, тек жоғары тауларда тіршілік етеді.

Салыстырмалы талдау Табиғат зоналары мен биіктік белдеулер арасында айтарлықтай айырмашылық бар. Табиғат зоналары климатқа, жауын-шашынға және жер бедеріне байланысты өзгеріп отырады, ал биіктік белдеулердің қалыптасуы таулар мен таулы аймақтардың биіктігіне тәуелді. Қазақстанның оңтүстік аймақтарында тау белдеулері мен табиғат зоналарының шекаралары тығыз байланысты, мысалы, шөл мен тау белдеулері бір-біріне жақын орналасқан.

Тест сұрақтары (жинақтау және бағалау деңгейі)

6. Биіктік белдеулер мен табиғат зоналарының айырмашылығы неде?

- A) Биіктік белдеулер климатқа байланысты өзгереді
- B) Табиғат зоналары тек тау аймақтарында таралады
- C) Биіктік белдеулер тек су қоймаларына қатысты
- D) Табиғат зоналары жер бедеріне, ал биіктік белдеулер биіктігіне байланысты өзгереді

7. Қай аймақта жоғары биіктік белдеу және шөлді зона аралас орналасқан?

- A) Қазақстанның солтүстігі
- B) Қазақстанның оңтүстігі
- C) Қазақстанның батысы
- D) Қазақстанның шығысы

8. Қазақстанның табиғат зоналарының ішінде қандай өсімдіктер мен жануарлар көп кездеседі?

- A) Ормандар мен тау өсімдіктері
- B) Шөптесін өсімдіктер мен далалық жануарлар
- C) Тау өсімдіктері мен мұздықтар
- D) Жер асты өсімдіктері мен микроағзалар

IX нұсқа

Бөлім: Әлеуметтік география 4.1. Қоныстану географиясы

Тақырып: Дүниежүзі халқының тілдік әулеттері мен топтары

Мақсаты: 7.4.1.1 -дүниежүзі халқықтарының этнолингвистикалық жіктелінуін түсіндіреді

Тапсырма

Дүниежүзі халықтарының этнолингвистикалық жіктелінуі

Дүниежүзіндегі халықтар этнолингвистикалық тұрғыдан белгілі бір тілдік отбасыларға және тілдік топтарға бөлінеді. Бұл жіктеу халықтардың тілдік ұқсастықтары мен тарихи туыстығына негізделген. Негізгі ұғымдар: Этнос – ортақ тіл, мәдениет, салт-дәстүрі бар адамдар тобы. Лингвистика – тілдерді зерттейтін ғылым. Этнолингвистика – этнос пен тілдің өзара байланысын зерттейтін сала.

Тілдік отбасылар: Дүниежүзінде 6 000-нан астам тіл бар. Бұл тілдер бірнеше ірі тілдік отбасыларға біріктіріледі. Солардың негізгілері: Үнді-еуропа тіл семьясы – әлемдегі ең көп таралған тілдер тобы. Оған ағылшын, неміс, испан,

орыс, француз, хинди тілдері жатады. Алтай тіл семьясы – түркі (қазақ, түрік, өзбек), моңғол және тунгус-маньчжур тілдері. Семит-хамит (афроазиаттық) – араб, иврит, амхар т.б. Қытай-тибет тіл семьясы – қытай, тибет тілдері. Нигер-конго тіл семьясы – Африкадағы бенуэ-конголез, йоруба, суахили тілдері. Урал тіл семьясы – фин, венгр, эстон тілдері.

Мысал: Қазақ халқы түркі тіліне, яғни алтай тіл семьясына жатады. Ал ағылшындар мен француздар – үнді-еуропа тіл семьясына кіреді.

Бұл жіктеу халықтардың шығу тегін, мәдени байланыстарын және тарихи дамуын түсінуге көмектеседі.

Тест сұрақтары (білу және түсіну деңгейі)

1. Этнолингвистикалық жіктеу неге негізделеді?

- A) Халықтардың экономикасына
- B) Тіл мен мәдениет ұқсастығына
- C) Діни көзқарастарына
- D) Географиялық орналасуына

2. Түркі тілдері қай тілдік отбасына жатады?

- A) Үнді-еуропа
- B) Алтай
- C) Қытай-тибет
- D) Семит

3. Ағылшын тілі қай тіл семьясына кіреді?

- A) Алтай
- B) Қытай-тибет
- C) Үнді-еуропа
- D) Нигер-конго

Бөлім: Әлеуметтік география. 4.1 Халық географиясы

Тақырып: Демографиялық проблемалар

Мақсаты: 8.4.1.5 -дүниежүзі елдерін демографиялық проблемалары бойынша жіктейді

Тапсырма

Дүниежүзі елдерінің демографиялық проблемалары

Демография – халықтың саны, құрылымы, таралуы және қозғалысын зерттейтін ғылым. Қазіргі таңда әлем елдері әртүрлі демографиялық мәселелерге тап болуда. Бұл мәселелер елдің даму деңгейіне, экономикасына және әлеуметтік жағдайына тікелей байланысты. Негізгі демографиялық проблемалар: Халық санының қарқынды өсуі

Әсіресе дамушы елдерге тән (мысалы, Үндістан, Нигерия). Проблемалар: ресурстардың жетіспеуі, жұмыссыздық, білім және медицина салаларындағы қиындықтар. Халық санының азаюы және қартаюы. Көп жағдайда дамыған елдерде байқалады (мысалы, Жапония, Германия, Италия). Проблемалар: еңбек ресурстарының жетіспеуі, зейнетақы жүктемесінің артуы. Қала мен ауыл халқы арасындағы теңсіздік

Ауылдық жерлерден қалаға көшу (урбанизация) көбейіп, ауылдарда халық азайып жатыр. Миграция (көші-қон) мәселелері Соғыстар, кедейлік және климаттың өзгеруі адамдарды бір елден екінші елге көшуге мәжбүрлейді. Мигранттар қабылдайтын елдерге қосымша қысым түседі. Мысалдар: Нигерия – халық саны жылдам өсуде, жастар үлесі өте жоғары. Жапония – халық азайып, егде жастағы адамдар саны артып барады. Сирия – соғыс салдарынан босқындар саны артқан.

Қорытынды: Демографиялық проблемалар әр елдің экономикалық саясатына, еңбек нарығына және әлеуметтік тұрақтылығына әсер етеді. Сондықтан бұл мәселелерді алдын ала болжап, тиімді шешімдер қабылдау қажет.

Тест сұрақтары (қолдану және талдау деңгейі)

4. Қай елде халық санының азаюы мен қартайю проблемасы байқалады?

- A) Нигерия
- B) Жапония
- C) Үндістан
- D) Мексика

5. Дамушы елдерге тән негізгі демографиялық мәселе қандай?

- A) Эмиграция
- B) Қартаю
- C) Халықтың азаюы
- D) Халық санының тез өсуі

6. Жапония халқының қартайып кетуінің салдары қандай?

- A) Бала туудың артуы
- B) Жас жұмыс күші артады
- C) Зейнетақы қоры азаяды
- D) Еңбек ресурстары жетіспейді

Бөлім: Әлеуметтік география 4.1 Халық географиясы

Тақырып: Дүниежүзі халқының миграциясы

Мақсаты: 9.4.1.2 дүниежүзі халқы көші-қонының басты бағыттарын, себеп-салдарын түсіндіреді

Тапсырма

Дүниежүзі халқының көші-қоны – бағыттары, себептері және салдары **Көші-қон (миграция)** – адамдардың бір елден екінші елге немесе бір аймақтан басқа аймаққа ұзақ мерзімге немесе біржола қоныс аударуы. Бұл құбылыс дүниежүзінде үнемі болып тұрады және жаһандық демографиялық, әлеуметтік, экономикалық үрдістерге үлкен әсер етеді.

Көші-қонның негізгі түрлері:

1. **Сыртқы (халықаралық) көші-қон** – бір елден екінші елге қоныс аудару.
2. **Ішкі көші-қон** – бір ел ішіндегі аймақтар арасында орын ауыстыру.

Негізгі себептері:

Итермелеуші факторлар (қоныс аударуға итермелейді):

- Жұмыссыздық
- Жалақының төмендігі
- Қақтығыстар мен соғыстар
- Экологиялық апаттар
- Білім және медициналық қызметтердің жеткіліксіздігі

Тартушы факторлар (жаңа орынға тартатын):

- Жоғары жалақы
- Жақсы өмір сүру жағдайы
- Қауіпсіздік пен тұрақтылық
- Сапалы білім мен медицина
- Жақсы инфрақұрылым

Негізгі көші-қон бағыттары:

Бағыт	Мысал
Латын Америкасы → АҚШ	Мексика, Венесуэла тұрғындары
Таяу Шығыс → Еуропа	Сирия, Ирак, Ауғанстан босқындары
Оңтүстік Азия → Парсы шығанағы	Үндістан, Бангладеш азаматтары
Африка → Еуропа	Сахараның оңтүстігіндегі елдер

Көші-қонның салдары:

Оң әсері:

- Жұмыс күшімен қамтамасыз ету
- Жаңа мәдениеттердің алмасуы
- Экономиканы жандандыру

Теріс әсері:

- Жергілікті халықпен әлеуметтік қайшылықтар
- Мәдени сәйкессіздік
- Қоғамдық инфрақұрылымға қысым
- Ми ағыны (білікті кадрлардың кетуі)

Қорытынды:

Көші-қон – заманауи жаһандық үдеріс. Оның себеп-салдарын дұрыс бағалау әр елдің әлеуметтік саясатын тиімді басқаруға мүмкіндік береді. Халықаралық ынтымақтастық пен үйлесімді көші-қон саясаты – тұрақты даму кепілі.

Тест тапсырмалары (жинақтау және бағалау деңгейі)

7. Көші-қонның басты себептерінің бірі болып табылатын "итермелеуші факторды" көрсетіңіз:

- A) Тартымды инфрақұрылым
- B) Жоғары білім
- C) Жұмыссыздық
- D) Қолайлы климат

8. Адамдарды жаңа жерге тартатын факторлар қалай аталады?

- A) Тарихи факторлар
- B) Қарсылық факторлар

- C) Тартушы факторлар
- D) Қысым факторлары

Х нұсқа

Бөлім: Географияны зерттеу тәсілдері

Тақырып: География ғылымының дамуы

Деңгейі: Білім мен түсіну

Оқу мақсаттары: 7.1.1.2 -саяхатшылар мен зерттеушілердің география ғылымының дамуына қосқан үлесін сипаттап, баға береді

Тапсырма

География – Жердің табиғатын, халқын, шаруашылығын және олардың өзара байланысын зерттейтін ғылым. География ғылымы көне заманнан бастап дамып келеді. Ежелгі Грекия ғалымдары Геродот, Эратосфен, Страбон Жер туралы алғашқы географиялық мәліметтер жинаған. Орта ғасырларда араб саяхатшылары мен ғалымдары географиялық білімді кеңейтті. Ұлы географиялық ашылулар дәуірінде (XV–XVII ғғ.) жаңа материктер ашылып, карта жасау дамыды. XIX ғасырда география жеке ғылым саласына айналып, табиғи және әлеуметтік-экономикалық география болып бөлінді. Қазіргі кезде география ғылымы жаңа технологиялармен – геоақпараттық жүйелермен (ГАЖ), ғарыштық түсірілімдермен жұмыс істейді. География адам мен табиғат арасындағы байланысты түсінуге көмектесіп, табиғатты қорғау мен тұрақты даму үшін маңызды рөл атқарады.

1. Христофор Колумб қандай үш кемемен саяхатқа шықты?

- A) «Санта-Мария», «Пинта», «Нинья»
- B) «Америка», «Азия», «Венеция»
- C) «Марко», «Афанасий», «Колумб»
- D) «Тверь», «Пекин», «Индия»

2. Алғаш рет айдың әсерімен мұхит суының толысуы мен қайтуын түсіндірген ғалым?

- A) Птолемей
- B) Аристотель
- C) Пифей
- D) Ибн Батути

Бөлім: Физикалық география. Биосфера

Тақырып: Табиғат зоналары мен биіктік белдеулер

Деңгейі: Қолдану

Оқу мақсаттары: 8.3.4.1- табиғат зоналары мен биіктік белдеулерінің қалыптасуын түсіндіреді

8.3.4.2- табиғат зоналарын жоспар бойынша сипаттайды

Тапсырма

Табиғат зоналары — Жер бетінде климатқа, топыраққа, өсімдіктер мен жануарлар дүниесіне байланысты қалыптасқан кеңістіктік аймақтар. Қазақстан аумағында орманды дала, дала, шөлейт және шөл зоналары кездеседі. Әр табиғат зонасы өзіне тән ауа райы, өсімдіктер мен жануарлар дүниесімен ерекшеленеді. Биіктік белдеулер — таулы аймақтарда климаттың, өсімдіктер мен топырақтың биіктікке байланысты өзгеруіне қарай қалыптасатын табиғат кешендері. Биіктік белдеулер жазықтағы табиғат зоналарына ұқсас, бірақ олар биіктеген сайын алмасып отырады. Климаттық жағдайлар мен жер бедерінің әсерінен табиғат зоналары мен биіктік белдеулердің ерекшеліктері қалыптасады.

3. Егер сен бір шөл аймағында пальмалар мен оазистер байқасаң, бұл неге байланысты?

- A) Мұздықтың еруі
- B) Жер асты суларының болуы
- C) Жаңбыр көп түседі
- D) Теңізге жақын

4. Егер бір аймақта жазда құрғақ, қыста ылғалды болса, бұл климаттық белдеу:

- A) Қоңыржай
- B) Субтропиктік
- C) Экваторлық
- D) Арктикалық

5. Тайга зонасын сипаттау үшін қай сипаттама дұрыс?

- A) Жапырағын түсіретін ағаштар өседі
- B) Жауын-шашын аз, өсімдігі сирек
- C) Қылқан жапырақты ормандар
- D) Шөптесін өсімдіктер басым

Бөлім: Экономикалық география

Тақырып: Қазақстан шаруашылықтарының салалары

Деңгейі: Талдау және синтез

Оқу мақсаттары: 9.5.3.1 Қазақстан шаруашылығы салаларын жоспар бойынша сипаттайды

Тапсырма

Қазақстан шаруашылығы бірнеше негізгі салалардан тұрады: өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, көлік, құрылыс және қызмет көрсету саласы. Өнеркәсіп саласына пайдалы қазбаларды өндіру, мұнай, газ, көмір, металл өңдеу және машина жасау жатады. Қазақстан – табиғи ресурстарға бай ел. Ауыл шаруашылығында мал шаруашылығы мен егіншілік дамыған. Мал шаруашылығында қой, сиыр, жылқы өсірілсе, егіншілікте бидай, арпа, жүгері, күнбағыс өсіріледі. Көлік саласы ел ішінде және сыртқы елдермен байланыс орнатуда маңызды рөл атқарады. Теміржол, автокөлік, әуе және су көлігі кеңінен қолданылады. Қызмет көрсету мен құрылыс салалары да

карқынды дамып келеді. Бұл салалар халықтың тұрмысын жақсартуға ықпал етеді. Барлық салалар бірігіп, елдің экономикалық дамуын қамтамасыз етеді.

6. Қазақстандағы ең ұзын теміржол бағытын көрсетіңіз:

- A) Трансқазақстандық
- B) Түрксіб
- C) Атырау – Орынбор
- D) Семей – Жезқазған

7. Қазақстанда цемент ең көп шығарылатын зауыт орналасқан қала:

- A) Астана
- B) Тараз
- C) Шымкент
- D) Қостанай

8. Егер сізге ауыл шаруашылығы техникасын шығаратын зауыт ашу керек болса, қай қалада ашар едіңіз және неге?

- A) Павлодар – шикізат пен темір жол желісі жақсы дамыған
- B) Атырау – теңізге жақын
- C) Қарағанды – халық тығыз орналасқан
- D) Шымкент – оңтүстік климат

XI нұсқа

Бөлім: Географияны зерттеу тәсілдері

Тақырып: География ғылымының дамуы

Деңгейі: Білім мен түсіну

Оқу мақсаттары: 7.1.1.2 -саяхатшылар мен зерттеушілердің география ғылымының дамуына қосқан үлесін сипаттап, баға береді

Тапсырма

Ортағасырларлық кезең — адамзат тарихындағы көне дәуір мен жаңа заман арасындағы уақыт, шамамен **V ғасырдан XV ғасырға дейінгі аралықты** қамтиды. Бұл кезең Еуропада Батыс Рим империясының құлауынан кейін басталып, Ұлы географиялық ашылулар мен Қайта өрлеу дәуірімен аяқталды. Орта ғасырлар үш кезеңге бөлінеді: **Ерте орта ғасырлар** (V–X ғ.) – феодалдық қатынастардың қалыптасуы; **Орта кезең** (XI–XIII ғ.) – қалалардың өркендеуі, мәдениеттің дамуы; **Кейінгі орта ғасырлар** (XIV–XV ғ.) – орталықтанған мемлекеттердің құрылуы.

1. Марко Поло Қытайға саяхатын қай жылы бастады?

- A) 1271
- B) 1298
- C) 1472
- D) 1492

2. Афанасий Никитин қандай елдерге саяхаттады?

- A) Қытай мен Үндістан
- B) Персия мен Үндістан
- C) Испания мен Италия
- D) Венеция мен Америка

Бөлім: Физикалық география. Биосфера

Тақырып: Оңтүстік жартышар материктерінің табиғат зоналары

Деңгейі: Қолдану **Оқу мақсаттары:** 8.3.4.3 әр материкте орналасқан ұқсас табиғат зоналар мен биіктік белдеулерді салыстырады

Тапсырма

Оңтүстік жартышар материктеріне Оңтүстік Америка, Африка (оңтүстік бөлігі), Аустралия және Антарктида жатады. Бұл материктерде табиғат зоналары солтүстік жартышарға қарағанда біркелкі емес, өйткені материктер мен мұхиттар асимметриялы орналасқан. Оңтүстік жартышардың табиғат зоналары климатқа, географиялық орнына және жер бедеріне байланысты әртүрлі болып келеді.

3. Егер орман шекарасынан жоғары көтеріле берсең, өсімдіктер біртіндеп азайып, мүк пен қынаға айналса, бұл неге байланысты?

- A) Климаттың өзгеруіне
- B) Теңіз жақындығына
- C) Жануарлар санына
- D) Су мөлшеріне

4. Егер бір аймақта жылдық орташа температура $+5^{\circ}\text{C}$ -тан төмен, ал жаз өте қысқа болса, бұл табиғи зона:

- A) Саванна
- B) Тайга
- C) Орманды дала
- D) Тундра

5. Егер оңтүстік жарты шарда қоңыржай климат жағдайында далалы жазық кездесе, ол қандай табиғи аймаққа жатады?

- A) Пампа
- B) Тайга
- C) Прерия
- D) Саванна

Бөлім: Экономикалық география

Тақырып: Дүниежүзілік шаруашылықтың құрылымы мен даму қарқыны

Деңгейі: Талдау және синтез

Оқу мақсаттары: 9.5.4.1 дүниежүзілік шаруашылықтың субъектілерін сипаттайды

Тапсырма

Дүниежүзілік шаруашылық — бұл әр елдің экономикаларының өзара байланысы арқылы қалыптасатын жаһандық экономикалық жүйе. Оның

негізгі салаларына өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, көлік, құрылыс және қызмет көрсету жатады. Қазіргі таңда қызмет көрсету саласы ең қарқынды дамып келеді, оған білім беру, денсаулық сақтау, қаржы, туризм және ақпараттық технологиялар кіреді. Өнеркәсіп саласы да әлі күнге дейін маңызды, бірақ жоғары технологиялар мен автоматтандырудың арқасында оның құрылымы өзгеруде. Дүниежүзілік шаруашылықтың даму қарқынына ғылым мен техника жетістіктері, жаһандану, сауда байланыстары мен халықаралық ұйымдардың ықпалы зор. Экономикасы дамыған елдер технология мен инвестиция жағынан алда болса, дамушы елдер табиғи ресурстар мен еңбек күшімен ерекшеленеді.

6. Қай елдер дүниежүзілік шаруашылықта ғылым мен техника арқылы көш бастап тұр?
  - A) Индия, Жапония, Германия
  - B) АҚШ, Жапония, Германия
  - C) АҚШ, Жапония, Мексика
  - D) Мұнай экспорттаушы елдер
7. Егер бір елдің қызмет көрсету саласы кенеттен құлдыраса, оның дүниежүзілік шаруашылықтағы рөліне қандай әсер етуі мүмкін?
  - A) Экономикалық күшеюі туындайды, жаһандық сауда байланыстары әлсірейді
  - B) Экономикалық әлсіздік туындайды, жаһандық сауда байланыстары әлсірейді
  - C) Мұнай бағасы төмендейді
  - D) Ешқандай әсері болмайды
8. И. Валлерстайн бойынша Қазақстан қандай топқа жатады?
  - A) Орталық
  - B) Жартылай шеткі аймақтар
  - C) Шеткі аймақтар
  - D) Басқалары

ХІІ нұсқа

Бөлім: Географияны зерттеу тәсілдері

Тақырып: Географиялық дерек көздері

Деңгейі: Білім мен түсіну

Оқу мақсаттары: 7.1.1.3 -географиялық дереккөздермен жұмыс істейді: карта, сурет, мәтін, фотосуреттер, графикалық материалдар.

Тапсырма

Географиялық білімнің ең маңызды көзі – карта. Ежелгі заманнан бері адамдар осы немесе басқа аумақты елестетуге тырысты. Карталар географиялық ақпарат көзі болып табылады. Олар жалпы планетамыздағы және Жердің шағын аудандарындағы процестер, құбылыстар, объектілер туралы әртүрлі деректерді қамтуы мүмкін. Карталар жинағы атлас деп

аталады. Карталарды пайдалана отырып, сіз болашақ саяхат бағыттарын сызып, оларға жаңа ақпарат қоса аласыз. Карталар мазмұны, масштабы және аумағы бойынша әртүрлі

1. Жалпы географиялық карталарда не бейнеленген?
  - А) Климатограмма
  - В) Елдер
  - С) Өзендер мен көлдер
  - Д) Табиғат зоналар
2. Орташа масштабты картаны анықтаңыз
  - А) 1:10000
  - В) 1:1000
  - С) 1:1100000
  - Д) 1:300000

Бөлім: Физикалық география. Биосфера

Тақырып: Өсімдік әлемі мен жануарлар дүниесін қорғау

Деңгейі: Қолдану

Оқу мақсаттары: 8.3.4.5- өсімдік әлемі мен жануарлар дүниесін қорғау қажеттілігін дәлелдейді, қорғау жолдарын ұсынады.

Тапсырма

Өсімдіктер мен жануарлар – табиғаттың маңызды бөлігі. Олар экожүйенің тепе-теңдігін сақтап, адам өміріне қажетті ауа, азық және дәрілік заттар береді. Қазіргі кезде ормандардың кесілуі, ауаның ластануы, аң-құсқа заңсыз ау салу салдарынан көптеген өсімдік пен жануар түрлері жойылып кету қаупінде тұр. Сондықтан өсімдіктер мен жануарларды қорғау — әр адамның міндеті. Қызыл кітапқа енген түрлерді сақтау, қорықтар мен ұлттық парктер ашу – табиғатты қорғаудың маңызды жолдары. Табиғатқа жанашырлықпен қарау арқылы біз болашақ ұрпаққа бай әрі таза қоршаған орта қалдыра аламыз.

3. Егер сен Қаракұйрықты табиғи ортада сақтап қалу бағдарламасын жасайтын болсаң, қандай қорық тиімді орын болар еді?
  - А) Баянауыл
  - В) Ақсу-Жабағылы
  - С) Үстірт
  - Д) Наурызым
4. Қоқиқаз құсының тіршілік етуіне ең қолайлы аймақты анықта:
  - А) Тау бөктері
  - В) Орманды белдеу
  - С) Сулы-батпақты аймақтар
  - Д) Құмды шөл
5. Қазақстанда қандай ұлттық саябақ Тянь-Шань қоңыр аюын қорғауға

бағытталған?

- A) Қарқаралы
- B) Көкшетау
- C) Алтынемел
- D) Іле Алатауы

Бөлім: Елтану

Тақырып: Даму деңгейі бойынша дүниежүзі елдерінің жіктеліміндегі Қазақстан Республикасы

Деңгейі: Талдау және синтез

Оқу мақсаттары: 9.6.1.1 қазақстандық компонентті қосымша қамту негізінде елдерді экономикалық даму деңгейі бойынша топтастырады

Тапсырма

Дүниежүзі елдері экономикалық даму деңгейіне қарай дамыған, дамушы және өтпелі экономикасы бар елдер деп жіктеледі. Қазақстан Республикасы – өтпелі экономикасы бар елдер қатарына жатады. Бұл елдер бұрын жоспарлы экономикадан нарықтық экономикаға өткен мемлекеттер. Қазақстан табиғи ресурстарға бай, әсіресе мұнай, газ, көмір және металл өндірісі жақсы дамыған. Елдің экономикалық дамуы соңғы жылдары тұрақты өсіп келеді, бірақ кейбір салаларда әлі де дамушы елдерге тән қиындықтар сақталып отыр. Қызмет көрсету және жоғары технологиялық салалар біртіндеп дамып келеді. Қазақстан әлемдік экономикамен тығыз байланыс орнатып, шетелдік инвестицияларды тарту және индустрияландыру арқылы дамуын жалғастыруда.

6. Азияның төрт жолбарысы

- A) Гонконг,Корея Республикасы,Сингапур, Тайвань
- B) Гонконг,Қытай ,Сингапур, Тайвань
- C) Гонконг,Корея Республикасы,Сингапур, Таиланд
- D) Вьетнам, Лаос,Мьянма, Камбоджа

7. Салыстырмалы түрде алғанда қай аймақтың экономикалық даму деңгейі орташа?

- A) Астана
- B) Алматы
- C) Шығыс Қазақстан
- D) Маңғыстау

8. Егер мемлекет төмен дамыған аймақтарға көбірек инвестиция салып, білім мен денсаулық сақтау салаларын дамытса, нәтижесінде не болады?

- A) Аймақтар тең дамиды
- B) Урбанизация баяулайды
- C) Ауыл шаруашылығы жойылады
- D) Экспорт көлемі азаяды

Жауаптары

I нұсқа

- 1.В
- 2.А
- 3.В
- 4.В
- 5.С
- 6.А
- 7.В
- 8.С

II нұсқа

I тапсырма

Биосфера құрамдас бөлігі	Мысалы	Рөлі
Атмосфера қабаты	(ауа Оттегі, көмірқышқыл	Оттегі: Тірі организмдердің тыныс алуына қажет. Көмірқышқыл газы: Өсімдіктердің фотосинтез процесінде қолданылады.
Гидросфера қабаты)	(су Мұхиттар, өзен	Тіршілік көзі, зат айналымы
Литосфера қабаты)	(жер Топырақ, тау жыныстары	Өсімдіктер өсетін орта, қорек көзі
Тірі организмдер	Адам, жануар, өсімдік	Зат және энергия айналымына қатысады

2 тапсырма

А) Мысалы жауап үлгісі:

- Амазония орманы (биосфера + гидросфера): Жауын-шашын мол, өсімдіктер көп, көмірқышқылды сіңіріп, оттегі бөледі.
- Сахара шөлі (литосфера + атмосфера): Құрғақ климат, тіршілік аз, жел эрозиясы күшті.

В) Мысалы жауап үлгісі:

- Орманның жойылуы: Көмірқышқыл деңгейі артып, жаһандық жылынуға әкеледі.
- Мұхиттардың ластануы: Балық қорлары азаяды, бұл балық шаруашылығына кері әсер етеді.

3 тапсырма

А) Ұқсастығы: Екеуі де климат, өсімдік және топырақ түріне байланысты бөлінеді.

Айырмашылығы: Табиғат зоналары ендік бойынша, биіктік белдеулер биіктікке қарай қалыптасады.

В) Ауыл шаруашылығында шөлде су тапшылығы мен құнарсыз топырақ қиындық тудырса, таулы аймақтарда жайылым мен шабындықтар үшін қолайлы жағдай жасалады.

С) Бидай өсіруге ең қолайлысы — дала зонасы, себебі мұнда кара топырақ пен жауын-шашын мөлшері жеткілікті, климат та қолайлы.

Д) Зоналар мен белдеулерге сай емес жерлерді игеру топырақтың тозуына, су тапшылығына, ауыл шаруашылығы өнімінің азаюына және экожүйенің бұзылуына әкеледі.

III нұсқа

1- В

2-Д

3-С

4-Д

5-С

6-Д

7-В

8-В

IV нұсқа

1.

Уақыт	Температура (°C)	Қысы м (мм.с. б)	Жел бағыты	Жел жылдамдығы (м/с)	Бұлттылық (%)	Ылғалдылық (%)	Жауын-шашын (мм)
08:00	12	750	Солтүстік	3	60	70	0
12:00	18	748	Оңтүстік-батыс	5	40	55	0
16:00	16	746	Батыс	4	70	60	1

Бұл деректер мысал ретінде берілген. Нақты өлшеулер жергілікті ауа райына байланысты өзгереді.

2. *Температура графигі:* Х осі – уақыт (08:00, 12:00, 16:00), Y осі – температура. Графикте 12 → 18 → 16°C деп өзгертін сызық көрсетіледі.

Жел раушаны: Жел бағыты мен жылдамдығына сәйкес бағыттарға бағытталған сызықтар (мысалы: 3 м/с Солтүстікке, 5 м/с Оңтүстік-батысқа, т.б.)

Бұлттылық пен ылғалдылық диаграммасы: Екі қатар баған, мысалы:

- 08:00 – бұлттылық 60%, ылғалдылық 70%
- 12:00 – бұлттылық 40%, ылғалдылық 55%
- 16:00 – бұлттылық 70%, ылғалдылық 60%

3.а) Климаттық белдеу дегеніміз не?

– Бұл белгілі бір географиялық ендікте орналасқан, ауа райы ұқсас аймақтардың жиынтығы.

б) Қандай климаттық белдеуде жыл бойы ыстық және ылғалды ауа райы сақталады?

– Экваторлық климаттық белдеуде.

в) Қоңыржай белдеудің ерекшелігі қандай?

– Жыл мезгілдері айқын байқалады, қысы суық, жазы жылы немесе ыстық, жауын-шашын мөлшері орташа.

4.

<i>Климаттық белдеу</i>	<i>Материк 1 (мысал)</i>	<i>Материк 2 (мысал)</i>
Экваторлық	Африка (Конго елі)	Оңтүстік Америка (Амазония)
Тропиктік	Аустралия (орталығы)	Африка (Сахара)
Субтропиктік	Солтүстік Америка (АҚШ оңтүстігі)	Еуразия (Жерорта теңізі маңы)
Қоңыржай	Еуразия (Қазақстан, Ресей)	Солтүстік Америка (Канада, АҚШ солтүстігі)
Арктикалық	Еуразия (Солтүстік Сібір)	Солтүстік Америка (Аляска, Гренландия)

5.а) Қазақстан қай климаттық белдеуде орналасқан?

– Қоңыржай климаттық белдеуде.

б) Африкада қай климаттық белдеулер кездеседі?

– Экваторлық, субэкваторлық, тропиктік, субтропиктік.

в) Оңтүстік Америкадағы экваторлық белдеудің солтүстік пен оңтүстікке қарай қалай өзгертінін сипаттаңыз:

– Экваторлық белдеуден солтүстік пен оңтүстікке қарай субэкваторлық, кейін тропиктік белдеулерге ауысады. Бұл өзгеріс температура мен жауын-шашын мөлшерінде байқалады: экватордан алыстаған сайын ылғал азайып, құрғақшылық күшейеді.

6. а) Сарышұнақ аяз – өте күшті, үскірік суық.

б) Шілде – жаз мезгілінің ең ыстық кезеңі.

в) Қазақтар табиғат құбылыстарын, жан-жануарлар мінезін бақылау арқылы болжаған.

7. Сәйкестендіру жауаптары:

Қазақша атау   *Мәні*

Қырау   В. Таңертеңгі мұз

Шілде   Д. Жаздың аптап ыстығы

Ақтүтек боран   С. Қатты жел мен қар

Сарышұнақ аяз   А. Қыстың ең суық кезеңі

8. Өз жауабы

V нұсқа

1. а) 4 мұхит: Тынық, Атлант, Үнді, Солтүстік Мұзды.

б) Теңіз – мұхиттың жекеленген бөлігі; шығанақ – құрлыққа сұғына енген бөлігі.

в) Гибралтар бұғазы – Еуропа мен Африка арасын жалғайды.

2. Сәйкестендіру жауаптары:

<i>Географиялық нысан</i>	<i>Түрі</i>
Жерорта	А. Теңіз
Мексика	В. Шығанақ
Гибралтар	С. Бұғаз
Тынық	Д. Мұхит

3. Сәйкестендіру:

<i>Термин</i>	<i>Анықтамасы</i>
Жоғарғы ағыс	С. Өзеннің бастау алатын, ағысы қатты жер
Жайылма	В. Тасқын кезінде су жайылатын жазық жер
Саға	А. Өзеннің теңізге немесе көлге құятын жер
Ортаңғы ағыс	Д. Аңғардың кеңейіп, ағыстың бәсеңдейтін бөлігі

4. Кесте (үлгі жауап):

<i>Өзен атауы</i>	<i>Бастау орны</i>	<i>Сағасы</i>	<i>Қоректену көзі</i>	<i>Су тасқыны болатын мезгіл</i>
Ертіс	Ресейдегі Алтай	Обь өзеніне құяды	Мұздық, қар	Көктем
Сырдария	Тянь-Шань тауы	Арал теңізіне	Қар, жаңбыр	Көктем
Жайық	Орал тауы	Каспий теңізі	Қар, жаңбыр	Көктем

5. Өз жауабы

6. Кесте (үлгі жауап):

<i>Су көзі</i>	<i>Пайдалану саласы</i>	<i>Экономикалық маңызы</i>
Ертіс өзені	Энергетика, өнеркәсіп	Қалаларға су жеткізу, СЭС арқылы энергия өндіру
Іле өзені	Ауыл шаруашылығы, СЭС	Қапшағай СЭС арқылы энергия, егістік суару
Жер асты суы	Ауыз су, мал шаруашылығы	Шөлді аймақтарды тіршілік көзімен қамтамасыз ету

7. Талдау:

– Су тапшылығы егін өнімділігінің төмендеуіне, топырақтың тұздануына, шығынның көбеюіне әкеледі.

– Экология нашарлайды, әлеуметтік мәселелер (ауыл көші-қоны) артады.

8. Өз жауабы

VI нұсқа

1. а) Толқын, ағыс, толысу мен қайту.

б) Ағыстар жел, судың тығыздығы, Жердің айналуы әсерінен пайда болады. Олар климатқа, кеме қатынасына әсер етеді.

в) Ай мен Күннің тартылыс күші.

2. Сәйкестендіру:

Қозғалыс түрі

Сипаттамасы

Толқын

А. Желдің әсерінен су бетінің шайқалуы

Ағыс

В. Ұзақ бағытта қозғалатын су массасы

Толысу мен қайту С. Ай мен Күн тартылысы салдарынан деңгейдің ауытқуы

3. Кесте (толтырылған нұсқа):

Көл атауы

Түрі

Шығу тегі

Балқаш

Жартылай тұщы Тектоникалық

Алакөл

Тұзды

Тектоникалық

Үлкен Алматы Тұщы

Мұздықтық

4. Сәйкестендіру жауаптары:

Термин

Анықтамасы

Мұздық

А. Жоғарғы таулардағы көпжылдық мұз

Тектоникалық көл В. Жер қыртысы қозғалысынан пайда болған көл

Тұйықсу

С. Қазақстандағы танымал мұздық

5. Өз жауабы

6. Кесте үлгісі:

*Экологиялық
проблема*

Себебі

Мүмкін салдары

Арал теңізінің
тартылуы

Суармалы егіс үшін өзен
суын артық пайдалану

Климат өзгерді, тұзды
дауылдар, халық денсаулығы
нашарлады

Су ластануы

Өндіріс, тұрмыстық
қалдықтар, тыңайтқыштар

Балықтар қырылады, су ішуге
жарамсыз болады

<i>Экологиялық проблема</i>	<i>Себебі</i>	<i>Мүмкін салдары</i>
Жер асты суларының сарқылуы	Шамадан тыс пайдалану	Ауылдарда ауыз су тапшылығы

7. Сәйкестендіру:

<i>Ұғым</i>	<i>Анықтамасы</i>
Траншекаралық өзен	A. Басқа елден бастау алатын өзен
Тамшылатып суару	B. Суды үнемдеудің тиімді әдісі
Арал апаты	C. Суармалы жерлердің артық су тұтынуынан болған экологиялық мәселе

8. Өз жауабы

VII нұсқа

- 1)C
- 2)C
- 3)C
- 4)B
- 5)C
- 6)C
- 7)B
- 8)B

VIII нұсқа

- 1)B
- 2)C
- 3)B
- 4)B
- 5)C
- 6)Д
- 7)B
- 8)B

IX нұсқа

- 1)B
- 2)B
- 3)C
- 4)B
- 5)Д
- 6)Д

7)С

8)С

X нұсқа

1-А

2-С

3-В

4-В

5-С

6-А

7-С

8-А

XI нұсқа

1-А

2-В

3-А

4-Д

5-А

6-В

7-В

8-С

XII нұсқа

1-С

2-Д

3-С

4-С

5-Д

6-А

7-С

8-А

Пайдаланылған әдебиеттер

1. *География. 7-сынып*", Жалпы білім беретін мектептерге арналған оқулық / Авт.: Ә. Бейсенова, Г. Сауранбаева, К. Карина – Алматы: Атамұра, 2017.
2. *"География пәнінен әдістемелік құрал. 7-сынып"* – ҚР БҒМ, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.
3. Қазақстан географиясы. Электронды білім ресурстары (www.bilimland.kz)
4. *"География. 8-сынып"*, Жалпы білім беретін мектептерге арналған оқулық / Авт.: Ә. Бейсенова, Ж. Әубәкірова – Алматы: Атамұра, 2018.
5. *"Физикалық география. 8-сыныпқа арналған оқу-әдістемелік кешен"*, ҚР БҒМ ұсынысымен.
6. Климатология негіздері – оқу құралдары, қосымша ақпараттар (Bilimland, iTest платформасы)
7. *"География. 9-сынып"*, Жалпы білім беретін мектептерге арналған оқулық / Авт.: Ә. Бейсенова, К. Карина – Алматы: Атамұра, 2019.
8. *"Қазақстанның экономикалық және әлеуметтік географиясы"* – оқу құралы, ҚР БҒМ, 2019.
9. *"9-сыныпқа арналған география пәні бойынша оқу-әдістемелік кешен"* – Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА.
10. Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы (демография және еңбек нарығы туралы)

Қосымша дереккөздер:

- **Bilimland.kz** – Цифрлы білім беру ресурсы
- **itest.kz** – ҰБТ және пәндік тесттерге арналған платформа
- **atlas.map.kz** – Қазақстанның цифрлық географиялық карталары
- **ҚР Оқу бағдарламалары мен оқу жоспары** – ҚР Оқу-ағарту министрлігі, www.nao.kz